

ТАЙВАНЬ МӘСЕЛЕСІ

Тойбек Берік

beke997710@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ аймақтану кафедрасының студенті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Даркенов Қ.Ғ.

Қытай-Тайвань қарым-қатынастары – күштер балансы. Тайвань мәселесі немесе Тайвань бұғазының мәселесі немесе бұғаздың қиылысы 1949 жылы Қытай Халық Республикасының құрылуынан және Чан Кай басқарған гоминьдан тобының талқандалуынан туындаған ұлттық егемендік пен аумақтық тұтастықты қорғау мәселесіне сілтеме жасайды. -шек материктік Қытайдан. Америка Құрама Штаттарында өмір сүрген Ли Цонгрэннің «Тайвань мәселесі бойынша нақты ұсыныстар» атты мақаласы алғаш рет 1955 жылы жарық көрді және күшті насихаттың арқасында Қытай халқы, тіпті халықаралық қауымдастық арасында танымал болды. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Тайвань Қытайға заңды түрде ғана емес, іс жүзінде де қайтарылды. Тайвань мәселесінің қайталануы Қытайдың Гоминьдан партиясы бастаған халыққа қарсы азаматтық соғыспен байланысты. Ол кезде Чан Кайши басқарған гоминьдан тобы АҚШ-тың қолдауына сүйеніп, халықтың бейбітшілікке, тәуелсіз, демократиялық және гүлденген жаңа Қытай құруға деген күшті ұмтылысын елемеді. Ол өзінің жеке мүддесін тағы да ашық айтты. бүкіл ел халқының мүдделерінен жоғары. Бұл оның әрқашан жасаған ісі. Гоминьдан мен Коммунистік партия қол қойған «Қос ондық келісімді» бұзып, жалпыұлттық азамат соғысына немесе азаттық соғысына қарсы шықты. Фактор – АҚШ, Жапония сияқты шетелдік державалардың араласуы.

Шимоносеки шарты 1895 жылы 17 сәуірде Жапонияның Симоносэки қаласында Қытайдың Цин үкіметі мен Жапонияның Мэйдзи үкіметі қол қойған тең емес шарт. Ол бастапқыда Шимоносэки жаңа шарты деп аталды. Шимоносеки келісіміне қол қою Қытай-Жапон соғысының Қытай-Жапон соғысының аяқталуын білдірді. Қытай тарапының өкілетті өкілдері Ли Хунчжан мен Ли Цзинфан, ал жапондық тараптың өкілетті өкілдері Ито Хиробуми мен Муцу Сомицу.

Шарттың ережелеріне сәйкес Қытай Ляодун түбегін, Тайвань аралын және оған қарасты аралдарды, Пэнху аралдарын Жапонияға берді және Жапонияға 200 миллион тайл күміспен өтемақы төледі. Қытай сонымен қатар Шаши, Чунцин, Сучжоу және Ханчжоу қалаларын коммерциялық порт ретінде ашып, Жапонияға Қытайдың сауда порттарына инвестиция салып, зауыттар ашуға рұқсат берді.

Мэйдзи қалпына келтіруден кейін Жапония әдейі шетелге кеңейіп, Қытайға қарсы агрессияға негізделген «материктік саясатты» біртіндеп қалыптастырды. Бірінші қадам Тайванды басып алу, екінші қадам Солтүстік Кореяны аннексиялау, үшінші қадам Манчжурияға ілгерілеу, төртінші қадам Қытайды жою, бесінші қадам Азияны жаулап, әлемге үстемдік ету. 1871 жылы қазіргі Қытай мен Жапония алғашқы келісімге қол қойды -

«Қытай-жапондық ережелерге түзетулер». Шарттың бірінші тармағында былай делінген: екі елдің аумақтары бір-біріне сыпайылықпен қарауы керек және аздап басып кіруге болмайды. Бұл тең құқықты шарт. Келісімшартқа қарамастан, Жапония 1872 жылы Қытай елі Рюкюге және 1874 жылы Тайваньға басып кірді. Ол сонымен бірге Цин үкіметін «Пекин келісімі» арқылы Рюкюді жанама түрде Жапония елі деп тануға мәжбүр етті және 1879 жылы Рюкюді ресми түрде аннексиялады және оны қайта ұйымдастырды. Бұл Жапониядағы Окинава префектурасы. Дәл осы кезде Жапония Қытайдың тағы бір вассалы Солтүстік Кореяға да басып кіріп, 1875 жылы «Юньян оқиғасын» жасады.

1895 жылы 1 сәуірде өткен келіссөздердің төртінші раундында жапондық тарап өте қатал реттеу туралы баптарды ұсынды, олар Қытай тарапынан үш-төрт күн ішінде жауап беруін талап етті, соның ішінде:

- Солтүстік Кореяның тәуелсіздігін растау;
- Қытай Жапонияға 300 миллион теңге әскери шығындарды төлейді;
- Қытай Тайвань аралын және оған қарасты аралдарды, Пэнху аралдарын және Ляодун түбегін Жапонияға берді;
- Қытай Жапонияға Пекин, Шаши, Чунцин, Сучжоу, Ханчжоу, Сянтан және Учжоу қалаларында жеті сауда портын ашты;
- Янцзы өзені, Сицзян өзені, Усон өзені және канал сияқты ішкі навигациялық құқықтардың көлемі;
- Жапон гарнизонының орналасқан жері және қажетті әскери шығындар.

1895 жылы 17 сәуірде таңғы сағат 11:40-та Ли Хунчжан Цин үкіметі атынан Магуандағы Чунфан мұнарасында Симоносэки келісіміне қол қойды, онда мыналар: Қытайдың Солтүстік Кореяның тәуелсіздігін мойындауы; Тайвань аралы мен онымен байланысты аралдар мен Пэнху архипелагы мен Ляодун түбегі Жапонияға берілді; Жапонияға 200 миллион теңге күміс төленді; Шаши, Чунцин, Сучжоу және Ханчжоу сауда порттары ретінде ашылды; Жапондықтарға сауда порттарында зауыттар ашуға рұқсат етілді. 1895 жылы 8 мамырда Қытай мен Жапония екі императордың ратификациялық құжаттарын бүгін Шаньдун, Янтайда алмасып, келісім күшіне енді.

Цин әулеті «Симоносэки келісімі» бойынша Тайвань аралын және оған қарасты аралдарды және Пэнху аралдарын Жапонияға берді, ал Тайвань жапон отарына айналды.

Тайвань 1945 жылы қазанда ресми түрде қайтарылды. Гомиьндан үкіметі Тайваньды басып алды.

1945 жылы 15 тамызда Жапония «Потсдам прокламациясының» шарттарын қабылдап, сөзсіз берілгенін жариялады.

Тайвань халқы отанына оралуын қуанышпен тойлайды. Ұлтшыл үкімет Тайваньды Қытайдың провинциясы ретінде құрды, провинцияның астанасы Тайбэй болуы жоспарланған және Чен Иді Тайвань провинциясының Атқарушы билігі кеңсесінің басшысы етіп тағайындады.

25 қазанда Қытай үкіметі Тайбэйдегі қоғамдық залда Тайвань провинциясындағы жапон әскерлерін тапсыру рәсімін өткізді. Қытай үкіметі атынан Тайвань провинциясының атқарушы басшысы Чен Йи жапон әскерлерінің тапсырылуын қабылдап, ресми түрде былай деп мәлімдеді: «Бүгіннен бастап Тайвань мен Пэнху аралдары Қытай территориясына ресми түрде қайта кірді.

1979 жылы Бүкілқытайлық халық өкілдері жиналысының тұрақты комитеті «Тайвандағы отандастарға жолдау» жариялап, отанды бейбіт жолмен біріктіру саясатын жариялады. Сонымен бірге материк Кинмендерді атқылауды тоқтатып, бұғаз арқылы нағыз атысты тоқтатуға қол жеткізді.

Тайвань мәселесін шешу және ұлттық бірігуге қол жеткізу - бүкіл Қытай халқының салтанатты және қасиетті миссиясы. Қытай Халық Республикасы құрылғаннан кейін Қытай

үкіметі ол үшін ұзақ мерзімді және тынымсыз күш-жігер жұмсады. Қытай үкіметінің Тайвань мәселесін шешудегі негізгі саясаты – «бейбіт жолмен бірігу және бір ел, екі жүйе».

«Бейбіт жолмен бірігу, бір ел, екі жүйе» саясатының қалыптасуы. 1950 жылдардың өзінде Қытай үкіметі Тайвань мәселесін бейбіт жолмен шешуді көздеді. 1955 жылы мамырда премьер-министр Чжоу Эньлай Бүкілқытайлық халық өкілдері жиналысы тұрақты комитетінің отырысында былай деді: Қытай халқының Тайвань мәселесін шешудің екі жолы бар, атап айтқанда, соғыс жолы және бейбітшілік жолы. Әрі қарай, мәселені бейбіт жолмен шешуге тырысыңыз. Төраға Мао Цзэдун 1956 жылы сәуірде «келісім ең қымбат», «бір отбасының отаншылдығы», «белгілі бір тәртіпсіз патриотизм» сияқты саяси ұсыныстарды алға тартты. Бірақ кейбір шетелдік күштердің араласуымен және басқа да себептермен бұл ұсыныстар іс жүзінде жүзеге аспай қалды.

1970 жылдардың аяғынан бастап халықаралық және ішкі жағдайларда кейбір маңызды өзгерістер болды: Қытай мен АҚШ дипломатиялық қатынас орнатып, қарым-қатынасты қалыпқа келтірді; Қытай Коммунистік партиясы 11-ші Орталық Комитетінің үшінші пленарлық мәжілісін шақырып, партия мен елдің жұмыс орталығын заманауи экономиканы құруға ауыстыру туралы шешім қабылдады. Сонымен бірге Тайвань бұғазының екі жағасындағы Қытай, Гонконг және Макао отандастары, теңіздің арғы жағындағы қытайлар мен қытайлықтар бұғаздың екі жағалауы Қытайды жасарту үшін күш біріктіреді деп асыға күтеді. Осындай тарихи жағдайларда Қытай үкіметі бүкіл елдің ұлттық мүдделері мен болашағын ескере отырып, тарихты құрметтеу, шындықты құрметтеу, шындықты фактілерден іздеу және барлық тараптардың мүдделерін қамтамасыз ету қағидаттарына сүйене отырып, «Бейбіт біріктіру, бір ел, екі жүйе» саясатын алға жылжыту.

Қазіргі мақсат - бұғаздар арасындағы алмасуды күшейту және ортақ дамуға жәрдемдесу. Алайда мұндай саясаттың стратегиялық мақсаты да бар. Тайвань қаржыландыратын көптеген кәсіпорындарды енгізу және Тайвань кәсіпкерлерін материкке тарту. Осылайша, бір жағынан, Тайвань экономикасының орталығын материкке ауыстырып, сонымен бірге Тайвань бизнесмендерінің орасан көп дауысын Тайваньның саяси жағдайына әсер ету үшін пайдалану мақсатына қол жеткізе алады. Сонымен қатар, бұғаздар арасындағы алмасуды нығайту да бейбіт жолмен бірігу үшін қоғамдық пікірдің негізін нығайтады.

Осы кезеңде Қытай мен Тайвань арасындағы өзара әрекеттестік келесідей болды:

1. Бір Қытай принципі және Тайвань мәселесі (2000 ж. ақпан)
2. Бір Қытайдың мәні туралы (10 мамыр 2000 ж.)
3. Ван Гу кездесуінде қол жеткізілген төрт тармақты консенсус (1998 ж. 15 қазан)
4. Отанды біріктірудің ұлы ісінің аяқталуына ықпал ету үшін күресті жалғастыру (30 қаңтар 1995 ж.)
5. Тайвань мәселесі және Қытайдың қайта бірігуі (1993 ж. тамыз)
6. Ван-Ку келіссөздері бойынша өзара келісім (1993 ж. 29 сәуір)

Материктік Қытай мен Тайвань арасындағы қарым-қатынас 1980 жылдары жақсара бастады. Қытай материгі «бір ел, екі жүйе» деп аталатын саясатты ұсынып, егер Тайвань бұғазды қайта біріктіруді қабылдаса, оған жоғары деңгейдегі автономия беріледі деп мәлімдеді.

Бұл жүйе алғаш рет Гонконгта енгізілді және Тайвань халқын материкпен қайта қосылуды қабылдауға тырысу үшін мысал ретінде пайдаланылды. Тайвань бұл жоспардан бас тартты, бірақ материкке саяхат пен инвестицияны жеңілдетті. 1991 жылы Тайвань азаматтық соғыс кезінде жасалған жұмылдыру мен көтеріліске арналған уақытша ережелерді алып тастап, қалыпты конституциялық жүйеге оралды және азаматтық соғыс кезінде Гомиьндан мен Коммунистік партия жүйесін одан әрі жалғастырмайтынын жариялады, бұл материктік Қытаймен соғыс жағдайының аяқталғанын ресми түрде

жариялады. Тайвань бұғазының екі жағы да шектеулі ресми емес өкілдік байланыстарды бастады, бірақ Пекин әлі күнге дейін Қытай Республикасының үкіметі заңды емес, сондықтан үкіметтер арасында ресми кездесулер өткізбейді деп сендіреді. Тайваньдықтар 2000 жылы Чен Шуйбянды президент етіп сайлағанда, Бейжің қырағы болды. Чен Шуйбян «Тайвань тәуелсіздігін» ашық қолдайды.

Тайваньның партиялық ротациясынан кейінгі екі жыл ішінде саяси экология өзгерді. Билік пен оппозициялық партиялар бұғаздар арасындағы өзара іс-қимылдың ең маңызды мәселесі бойынша жиі әртүрлі түсіндірмелер мен пікірлерге ие. Оның тудырған дауы Қытай халқына да, халқына да әсер етеді. Кейбір консенсус сонымен қатар материктік істерді алға жылжытуда белгілі бір тежеу күшін құрайды. Соңғы жылдары Тайвань экономикасына жаһандық экономика мен өзінің өнеркәсіптік түзетулері әсер етті және оның жалпы көрсеткіштері бұрынғыдай керемет болған жоқ. Сондықтан үкімет Тайвань экономикасын жандандыруды бірінші кезектегі саясат деп есептей отырып, бар күшімен экономикаға ұмтылуда. Бұғазаралық экономика мен саудаға қатысты үкімет екі жылдан астам уақыт бұрын құрылғаннан бері тиісті түзетулер жасады. Бұғаз аралық саясаттар, әсіресе экономикалық және сауда саясаты үшін үкіметтің ең үлкен қиындығы консенсустың бірігуінде.

Ең бастысы, Тайваньда біз демократия болып табылатын маңызды активті бөлісеміз. Демократиялық жүйе біздің келіспеушіліктерге шыдауға және салыстырмалы түрде тұрақты ортада мәселелердің ортақ шешімдерін іздеуге мүмкіндік береді. Ұзақ мерзімді перспективада демократия ұзақ мерзімді тұрақты ортаны сақтай алады және Тайваньды Батыс елдері мен жалпы халықаралық қауымдастық күткен құндылықтарға жақындата алады. Біздің демократиямыз біздің заманымыздың екінші мыңжылдығындағы президенттік сайлаудан кейін халықаралық қауымдастықты алаңдататын тақырыпқа айналды. Біздің заманымыздың екінші мыңжылдығындағы президенттік сайлауға дейін халықаралық қауымдастық Тайвань өнімдерімен жақсы таныс болды, бірақ олар Тайваньның саяси, экономикалық және мәдени жетістіктерін терең түсінбеді. Бүгінде халықаралық қауымдастық Тайваньның бар болуының құндылығын мойындайды және Тайвань халқының өз таңдауын жасауға құқығы бар деп санайды. Тайвань халқы әскери қысым кезінде таңдау жасамауы керек. Тайвань халқы өзін-өзі қорғауға қабілетті болуы керек, өйткені біз әрқашан демократиялық конституционализмді талап етіп келеміз. Нәтижелері. Атап айтқанда, біз бұғаздар арасындағы қарым-қатынастар мен экономиканы реттеу кезеңіне және саяси демократияның өтпелі кезеңіне тап болған кезде демократиялық тетіктердің маңызы арта түседі. Қорытындылай келе, біздің өмір сүруге және бірге дамуға деген ерік-жігеріміз және демократиялық тетік біз үшін бұғаздар арасындағы қарым-қатынастарды реттеудегі сенімнің негізі мен көзі болып табылады.

Мен Тайвань билігінің соңғы жылдардағы халықаралық экономикалық жағдайдағы үлкен өзгерістерді бағалағанын байқадым. Әділдігін айтсақ, оның жоспарлаған түрлі қарсы шаралары да ақылсыз емес. Бірақ мәселе мынада, бұл нәрселерді жасау адамдардың қолында, ал ол аспанға байланысты. Объективті ортадағы көптеген факторларды қалаулы және субъективті қарсы әрекетпен орындау мүмкін емес.

Қытайдың қуаты артып, Тайвань мен Америка Құрама Штаттарының дамуы тоқырауға ұшыраған сайын, Қытайдың Тайваньды қайтарып алу мүмкіндігі артып келеді. Қыркүйек айында Қытайдың үш негізгі флоты Оңтүстік Қытай теңізінде жаттығу жасап, АҚШ-тың ұшақ тасығышын сәтті кері ығыстырып, Оңтүстік Қытай теңізіндегі дауларды тындырды. Бұл соңғы жылдардағы Қытайдың АҚШ-тың аймақтық стратегиясынан бас тартуының нәтижесін көрсетті. Уақыт өте келе, Тайваньды қорғау құны АҚШ үшін артып, жоғарылайды, бұл АҚШ-ты әскери араласудан бас тартуға мәжбүр етеді. Қалған мәселе Қытай Тайваньды қалай қалпына келтіреді. Мен Тайваньға тікелей күш салу Қытайдың

басымдығы емес деп ойлаймын. Экономикалық және қаржылық соғыстардың ықтималдығы жоғары. Ықтимал әдістер - материктік Қытайдағы Тайвань бизнесмендерін тараптарды таңдауға мәжбүрлеу және Тайвань электроника өнеркәсібінің халықаралық нарығын сығу үшін қызыл жеткізу тізбегін пайдалану. Тайваньға Сауда профициті қысқарғаннан кейін ол Тайвань долларының айырбас бағамына шабуыл жасайды, бұл Тайвань долларының құнсыздануына, импорттың жоғары бағасына, экономикалық құлдырауға және әлеуметтік толқуларға әкеліп соқтырады. Қытай Тайваньға көмекті қайта біріктіруге мәжбүрлеу үшін мәміле ретінде пайдаланады. Бұл заңның құны төмен және халықаралық сын аз. Бұл Тайваньның ең ықтимал аяқталуы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Cabestan Jean Pierre. Taiwan's political development and U.S. – China relations (Article), *The future of United States, China, and Taiwan relations*. 2011, с. 13–28. Источник: Scopus.
2. Wang T.Y., Cheng L. & Chen Y. Identity and People's Preference on the Independence Issue in Taiwan. *New Dynamics in Cross-Taiwan Strait Relations: How Far Can the Rapprochement Go?* (Article). New York: Routledge. 2012, с. 153–168. Источник: Scopus.
3. Jean-Marc F. Blanchard & Dennis V. Hickey, *New Thinking about the Taiwan Issue* (Article). 2012. Источник: Scopus.
4. George Wei. *China-Taiwan Relations in a Global Context* (Article). 2012. Источник: Scopus. *Казанский вестник молодых ученых* 2019. Том 3. № 4 141
5. Ван Цзюньтао. Национальная политика КНР и Тайваньский вопрос, Россия в глобальном мире. 2015. С. 342–348. Источник: РИНЦ.
6. Arthur Waldron, *Legacy Problems: China's Taiwan Dilemma*. *Journal: Orbis*, 2016. С. 609–631. Источник: Scopus.
7. J Michael Cole. *Convergence or Conflict in the Taiwan Strait*. 2016. Источник: Scopus.